

Lohkančehppodaga iskan 2. ceahkkái

Oahpaheddjiidbagadus 2015

“Kártengeahččalemiid ulbmil lea iskat leat go ovttaskas oahppit geat dárbbasit liige čuovvoleami gálggain ja fágain. Kártengeahččaleamit leat oassin oahpahusa dađistaga-árvoštallamis”

1 Sisdoallu

1	Sisdoallu.....	2
1	GEAHČČALEAMI BIRRA.....	3
1.1	Sierra beroštumi rádji.....	4
1.2	Maid mihtida 2. ceahki lohkančehppodaga iskan?	5
1.3	2. ceahki kártengeahččaleami oassegeahččaleamit.....	6
	<i>Lohkat sániid</i>	7
	<i>Áddet sániid</i>	7
	<i>Čállit sániid</i>	8
	<i>Áddet maid lohká – 1. oassi</i>	8
	<i>Áddet maid lohká – 2. oassi</i>	9
1.4	Mo geavahit bohtosiid vuodđun viidásit oahppamii.....	10
2	OVDAL GEAHČČALEAMI.....	12
2.1	Diehtu váhnemiidda	12
2.2	Diehtu ohppiide.....	12
3	Geahččaleami čađahettiin.....	13
3.1	Ohppiid áican.....	13
3.2	Praktihkalaš diehtu	13
4	MANŃEL GEAHČČALEAMI.....	15
4.1	Mo čuovvolit ohppiid geat leat sierra beroštumi ráji vulobealde dahje juste bajábealde....	15
4.2	Viidásit kárten ja doaibma.....	16
	<i>Lohkat sániid</i>	17
	<i>Áddet sániid</i>	18
	<i>Čállit sániid</i>	19
	<i>Áddet maid lohká</i>	20
4.3	Čuovvolit bohtosiid oahpaheaddjejoavkkus	22
5	Skuvlajođiheadđji ovddasvástáduš.....	23
6	Gos gávdná rávvagiid, dieđuid ja heivvolaš resurssaid	24

1 GEAHČČALEAMI BIRRA

Dát bagadus lea dutnje geas leat oahppit geat galget čadahit lohkančehppodaga iskama 2. jahkeceahkis. Bagadusas leat rávvagat ja dieđut dan birra maid berre dahkat ovdal go čadaha geahččaleami, čadahettiin ja maŋnel čadaheami. Bagadusa maŋemus oasis muitaluvo veaháš dan birra maid berre dahkat maŋnel čadaheami, ja čilge veahá mo bohtosiid sáhtta geavahit viidasit čuovvleapmái. Sáhtát lohkat eambo geahččaleami birra Oahpahusdirektoráhta neahttasiidduin (www.udir.no).

KÁRTENGEAHČČALEMIID BIRRA

- **Mii lea geahččaleami ulbmil?**

Geahččaleamit galget addit dieđuid dan birra guđet oahppit dárbbasit erenoamáš čuovvleami. Kártengeahččaleamit galget čájehit leat go oahppit geat eai leat oamastan dárbbaslaš gálggaid álgooahpusas. Bohtosat galget veahkkin oahpaheddjiide ja skuvlajodiheddjiide fuobmát ohppiid geat leat sierra beroštumi ráji vulobealde, ja dárbbasit liige čuovvleami. Dieđuid maid oažžu kártengeahččaleamis ferte buhtastahtit eará dieđuiquin mat skuvllas muđui leat oahppi birra. Jus bohtosat čájehit ahte oahppis lea váilevaš doabaipmárdus ja/dahje gálggat, de dáidá leat dárbu eambo kártet ovdal go oahppi oažžu erenoamáš čuovvleami.

- **Maid lohkančehppodaga iskan mihtida?**

Kártengeahččaleamit galget iskat man muttus ohppiid doabaipmárdus ja lohkančehppodaga leat oahppoplánaid mihtomeriid ektui das mii guoská vuodđogálggaide. Geahččaleamis leat ollu álkis bargobihtát, ja addáge unnán dieđuid ohppiid birra geat máhttet buot dahje measta buot bargobihtáid. Áidna maid sáhtta dadjat ohppiid birra geat máhttet eanaš oasi dahje buot barggaid, lea ahte sis leat doarvái buorit gálggat viidasit oahppamii, muhto leat unnán dieđut das man bures sii duođai máhttet. Diekko sierranit kártengeahččaleamit nationála geahččaleamiin, go dain leat maid váttis bargobihtát mat addet dieđuid buot dásiid birra.

- **Galget go buot oahppit čadahit kártengeahččalemiid?**

*Buot 2. ceahki oahppit galget čadahit iskama. Oahppit geat leat buohccit, dahje eará ákkaid geažil, eret geahččalanbeaivvi, galget beassat iskama čadahit eará beaivvi. Eambo dieđut luvvema birra leat *Retningslinjer for gjennomføring (Njuolggadusat čadaheapmái)*.*

- **Sáhtta go iskama heivehit ohppiide?**

Skuvllas ovddasvástádus láchit dili vai oahppit geat dárbbasit erenoamáš heiveheami, maid sáhttet čadahit kártengeahččaleami. Heivehit sáhtta ovdamearkka dihte nu ahte iskan čadahuvvo unnit joavkkus, oktolanjas dahje ahte leat mánga bottu iskama čadahettiin. Skuvla ii sáhte ieš ráhkadit ortnegiid mat sáhttet váikkuhit ohppiid bohtosiidda, degomat geavahit veahkkeneavvuid dahje bidjat guhkit áiggi juohke siidui. Skuvlajodiheddji galgá árvoštallat dárbbasit go ovttaskas oahppit sierra heiveheami.

- **Geas lea ovddasvástádus kártengeahččaleami čadaheapmái?**

Skuvlajodiheddjis lea bajimus ovddasvástádus láchit dili nu ahte buot oahppit čadahit geahččaleami.

1.1 Sierra beroštumi ráđji

Kártengeahččaleami ulbmil lea gávdnat ohppiid geat dárbbasit sierra čuovvoleami go galget oahppat lohka vuodđogálgan. Sierra beroštumi ráđji meroštallojuvvo dainna lágiin ahte dihto ohppiidjoavkku bohtosat guorahallojuvvojit vuosttas čađaheami maŋgel. Sierra beroštumi ráđji biddjo dan mielde man ollu čuoggáid dat 20 proseantta ohppiin geain leat heajumus bohtosat leat ožžon. Don gávnnat gaskaboddosaš sierra beroštumi rájiid registrerenskovis gihppagis Čađahan- ja árvoštallanbagadus mii lea almmuhuvvon Prøveadministrasjonssystemet (Geahččalemiid hálddašuvuogádagas) (PAS). Jáhkkmis lea unnán erohus gaskaboddosaš ja loahpalaš sierra beroštumi rájiid gaskkas.

Lea dehálaš atnit muittus ahte sáhttet leat oba iešguđet áššit maiguin oahppit, geat leat vulobealde sierra beroštumi ráji, rahčēt, ja oalle iešguđet áššit maid máhttet. Danne fertet ge buhtastahttit ovttaskas ohppiid bohtosiid eará dieđuiguin mat leat oahppi birra ovdalaččas, go galgá gávnnahit mo viidáseappot bargá. Lea dehálaš ahte skuvla gulahallá váhnemiiguin bohtosiid birra ja mo áigu viidáseappot bargat, erenoamážit jus leat oahppit geat dárbbasit sierra čuovvolahttima. Dalle besset váhnemat doarjut iežaset máná lohka gálggaid ovddidemiin. Eanas oahppit geaid fuobmá lohka čehppodaga iskama bokte, dáidet sáhttit ožžut čuovvoleami heivehuvvon oahpahusa rámmaid siskobealde. Leat goitge muhtin oahppit geaid berre iskkadit viidáseappot oaidnin dihte dárbbasit go erenomášoahpahusa.

Sierra beroštumi ráđji ii galgga gehččojuvvot čavga ráđjin. Muhtin oahppit geat ožžot juste dan mađe čuoggáid ahte leat bajábealde sierra beroštumi ráji, sáhttet maiddá dárbbasit erenomáš čuovvoleami. Seammás soaitá oahpaheaddji vásihit ahte muhtin oahppi ožžu nu čuoggáid ahte lea vulobealde dahje juste sierra beroštumi ráji alde, vaikko ovddeš áicamat čájehit eará. Lea danne dehálaš árvoštallat ja buhtastahttit eará dieđuiguin mat leat ohppiid birra.

Muitte:

- ✓ Ohppiid sierra beroštumi ráji vulobealde galgá viidáseappot čuovvolit.
- ✓ Don fertet muitalit váhnemiidda lohka čehppodaga iskamiid bohtosiid birra, erenoamážit jus čájehuvvo ahte oahppi lea sierra beroštumi ráji vulobealde ja dárbbasa erenomáš čuovvoleami.
- ✓ Maiddá oahppit geat ožžot čuokkessupmiid juste bajábeale sierra beroštumi ráji, soitet dárbbasit viidásit čuovvoleami.
- ✓ Ohppiid bohtosat galget buhtastahttojuvvot eará dieđuiguin mat leat ohppiid birra.

1.2 Maid mihtida 2. ceahki lohkančehppodaga iskan?

Lohkančehppodaga iskamiid vuodđu lea dat mo vuodđogálga máhttit lohkat lea čilgejuvvon Máhttoloktema (LK06S) oahppoplánain ja sámegiela vuosttašgiellan gelbbolašvuodamihtuin.

1.-3. ceahkiid lohkančehppodaga iskamát speadjalastet mo vurdojuvvon lohkančehppodaga ovdánit: gielalaš diđolašvuoda rájes, bustávamáhtu ja sátnelohkama bokte dassáži go máhtta lohkat mángga lágan teavsttaid ja fáhtet sisdoalu. Lea dehálaš muitit ahte dat galggat duohtadilis ovdánit buohalaga, ovdamearkka dihte lohket/čállet oahppit sániid iešguđet ládje, dan mielde man oahpis sátni lea sutnje.

- **Gielalaš diđolašvuoha**

Ovdal go mánát ohppet lohkat, de sii beroštit eanas sisdoalus ja oaivilis go geavahit giela. Go galgá oahppat lohkat, fertejit mánát eambo giddet fuomášumi giela hápmái ja struktuvrii. Okta oahpes ovdamearka dása lea go máná ipmirda ahte sátni láigenođđu lea guhkit go sátni láigi, váikko ieš láigi duohtavuodas lea guhkit go láigenođđu. Go oahppit galget čoavdit alfabehtalaš koda, de fertejit giddet fuomášumi dasa ahte daddjojuvvon sánit leat ráhkaduvvon jietnadagain. Stoahkat gielain, ovdamearkka dihte go “máisttaša” ártegis sániid ja riimmaiguin bargá ovddidit dán diđolašvuoda. Go oahppit máhttet dovdat (ja rievdadallat) ovttaskas jietnadagaid daddjojuvvon sániin, dalle leat fonemalaš diđolaččat.

- **Sihkkaris bustávamáhttu**

Sihkkaris dahje doaimmi bustávamáhttu mearkkaša ahte oahppit jođánit ja beaktilit máhttet čatnat bustávid jietnadagaide (giellajienaide) ja nuppe ládje (máhttu lea automatiserejuvvon). Oahppi ipmirda ahte juohke bustávva prinsihpas ovddasta ovttá jietnadaga hupmangiela. Ipmirdit čanastusa gaskal hupmangiela jietnadagaid ja čállingiela bustávid, lea *kritihkalaš fáktor* alfabehtalaš čállingiela oahppamii.

- **Lohkat ja čállit sánit**

Sáhtta geavahit iešguđet strategiijaid sániid lohkamii ja čállimii. *Lohkat fonologalaččat* mearkkaša ahte jorgala bustávid jietnadahkan ja geassá dáid oktii sátnin maid dovda (lohkki sáhtta **gullat** man sáni jietnadanminsttar sulastahtta). Máhttit fonologalaččat lohkat lea buorre vuodđun oahppat ortográfalaččat lohkat. *Lohkat ortográfalaččat* mearkkaša ahte dovda bajil stuorát ovttadagaid nugo stávvaliid, bustávvaovttastumiid ja olles sániid (Lohkki **oidná** guđe sáni sátnegovva govvida). Ortográfalaš sátnelohkan lea eaktun olahit buriid lohkančehppodaga.

Ollu oahppit geain leat lohkan- ja čállinváttisvuodát olahit dađistaga dohkálaš sátnelohkančehppodaga. Muhtimin leat goitge gaskaboddosaš dahje bivevaš váttisvuodát *čállit* sániid riektá. Čállingeahččaleapmi addá dieđuid das man bures oahppit máhttet analyseret hupmangiela jietnadagaid, ja máhttet go oahppit čállit sániid mat eai čállo nu go daddjojit. Dan dihte lea čálliniskan oassin lohkančehppodaga kártemis.

Čállit *fonologalaččat* mearkkaša ahte sirre daddjojuvvon sáni jietnadagaid, kode jietnadagaid bustávvan ja čállá bustávaid nu ahte dain šaddá sátni. Čállit ortográfalaččat mearkkaša ahte oahppi čállá olles sániid dahje sátnegovaid riehta, váikko sátnit eai čállo nu go daddjojit. Ortográfalaččat čállit lea eaktun dasa ahte olaha buriid čállingálggaid.

Oahppit dárbbasit máhttit sihke fonologalaš ja ortográfalaš sátnelohkama ja čállima. Dát guokte sátnelohkan- ja stávenvuogi geavahuvvojit iešguđet ulbmiliidda, dan mielde man oahppásat sátnit leat sutnje gii galgá lohkat dahje čállit. Jus sátni lea amas dahje háreve, de geavaha oahppi dávjimusat fonologalaš strategiija. Oahpes sániid fas lohket ja stávejit ortográfalaččat.

- **Lohkanáddejupmi /Lohkanipmárdus**

Lohkanoahpaha ulbmil lea ahte oahppit galget máhttit lohkat teavsttaid sihke muosáhusa ja oahppama váste. Oahppoplánaid čilgehusain das mii lohkama vuodđogálga lea, biddjo ohppiid lohkanipmárdus guovddáš áššin. Leat mánga beali mat váikkuhit dasa man bures mii ipmirdit dan maid lohkat. Sátnelohkangálggat, sátnemáhttu, duogášmáhttu fáttá birra, lohkanstrategiijat ja bargomokta leat buohkat bealit mat váikkuhit lohkanipmárdussii.

Nuoramus ohppiin lea dávjá eahpesihkkaris sátnelohkan mii gáržžida lohkanipmárdusa. Dađi mielde lohkaohppet oahppit sániid jođáneappot ja sihkkareappot, seammás go teavsttat šaddet váddáseappot. De álget eará bealit, degomat sátnemáhttu, lohkanstrategiijat ja mokta dađistaga váikkuhit eambo ohppiid lohkanipmárdussii.

Geahččalemiid geavaheapmi

1. ceahki lohkančehppodaga iskamis iskkaduvvojit erenoamážit dat gálggat mat leat lohkama ja čállima vuodđun, dego bustávva-/ jietnadatmáhttu. 2. ceahki lohkančehppodaga iskamis iskkaduvvojit erenoamážit sániid, álkes cealkagiid ja teavsttaid lohkan. 3. ceahkis lohkančehppodaga iskamis fas gáibiduvvo eambo lohkanipmárdus, go teavsttat leat guhkiibut ja váddáseappot. Jus don oaivvildat ahte muhtin oahppit eai náke lohkat teavsttaid mat leat dán ceahki iskamis, de ávžžuhuvvo geavahit 2. ceahki kártengeahččaleami. Jus oahppi rahčá bustávva- ja jietnadatmáhttu vuodđoáššiiguin, de ávžžuhuvvo geavahit 1. ceahki kártengeahččaleami.

1.3 2. ceahki kártengeahččaleami oassegeahččaleamit

2. ceahki lohkančehppodaga iskamis leat njeallje oassegeahččaleami. Oassegeahččaleamit kártejit čállingiellagálggaid maiguin oahppit geain lea riska/várra oažžut lohkan- ja čállinváttuid dávjá rahčtet. Dát leat omd. lohkat ja čállit sániid, ja maiddá ipmirdit sániid, cealkagiid ja teavstta.

Lea dehálaš ahte don leat oahpásmuvvan geahččaleami sisdollui ovdal čađaheami. Ávžžuhit ahte dus lea ohppiidgihpa sadjogis go logat čilgehusaid, vai buoremus lági mielde oahpásmuvat bargobihtáide.

2. ceahki lohkančehppodaga iskan lea ná huksejuvvon:

- Lohkat sániid
- Áddet sániid

- Čállit sániid
- Áddet maid lohká – 1. oassi
- Áddet maid lohká – 2. oassi

Fuobmá ahte dat guokte oassebarggu mat mihtidit lohkanipmárdusa galget árvvoštallojuvvot ovtta, ja addet oktii ovtta mihtu oahppi lohkanipmárdusas.

Lohkat sániid

Maid: Oassegeahččaleapmi kárte máhtta go oahppi dekodet ja áddet sániid.

Mo: Bargobihtás lea govus man manŋái leat čállon njeallje sáni. Oahppi russe dan sáni mii heive govvosii. Sánit mat leat biddjon govvosa buohta sulastahttet juogo semánttalaččat, visuálalaččat dahje jietnadagaid dáfus. Dát gáibida ahte dárkilit dekode sániid (degomat nálut ja dálut). Oahppi bargá iešheanalaččat ja oažžu geavahit 2 minuhta bargguide.

Manne: Doaibmi lohkanigálga eaktun lea ahte oahppi máhtta lohkat sániid jođánit ja beaktilit. Oassegeahččaleapmi sáhtta mitalit juoidá oahppi lohka birra: Oahppit geat jođánit čovdet bargobihtáid ja unnán leat meattáhusat, dáidet lohkat ortográfalaččat (sii oidnet man sáni sátnegovva ovddasta). Oahppit geat dárbbasit guhkit áiggi, muhto ožžot rievttes vástádusaid, dáidet lohkat fonologalaččat (dekodedit ovtta ja ovtta bustáva jietnadaikkan). Oahppit geain leat ollu ja soaitáhat meattáhusat, dávjá vigget árvádallat sáni muhtin visuála dovdomearkkaid ja konteavsttaid/mearkkašumiid vuodul.

Hástalusat: Ohppiin geat russejit vearru sáni, dahje geat eai geargga buot bihtáiguin, sáhttet leat iešguđet hástalusat. Sivvan dasa sáhtta leat ahte oahppit rahčet čatnat bustávaid rievttes jietnadahkii (ovdamearkka dihte malssidit b ja d). Oahppi sáhtta maiddá rahčet čatnamiin jietnadagaid oktii sátnin. Oahppit geat lohket eahpedárkilit, sáhttet malssidit sániid, danne go ollu sánit leat visuálalaččat ja jietnadagaid dáfus oalle ovttaláganat (dego mánná ja mánnu). Oahppit geat barget njozet, menddo jođánit dahje geat eai ipmir buot sániid, eai dáidde hálddašit dákkár bargguid.

Áddet sániid

Maid: Oassegeahččaleapmi kárte ohppiid sátneriggodaga synonymasátneiskkademiin, mas leat sánit vižžojuvvon 1. ja 2. cehkiiid oahppogirjiin.

Mo: Bargobihtát lea njealji oasis: cealkka mas lea okta sátni gažaldahkan ja golbma vástádusevttohusa. Don logat vuosttaš cealkaga ja deattuhat bargobihttasáni. Ovdamearkka dihte “**Ánte lea buorre olmmái**”, dasto logat dan golbma vástádusevttohusa “**olmmái, ránnjá, viellja**” Oahppit galget russet dan sáni mii mearkkaša sullii go bargobihttasáni “olmmái”

Manne: Buorre sátneriggodat lea eaktun dasa ahte oahppi bures ipmirda sihke hupman- ja čállingiela. Jus oahppi ii ipmir oaivilguoddi sániid teavsttas, de goazada ipmárdusa. Lea deatlaš bargat čađat ja miehtá skuvlaáiggi buoridit oahppi sátneriggodaga, maiddá akademalaš sátneriggodaga mii lea dábálaš čálalaš fágateavsttain.

Hástalusat: Ohppiin geat merkejit vearu sániid, sáhttet leat iešguđet hástalusat. Jus oahppi ii hálddaš oassebarggu, de sáhtta sivvan leat ahte oahppis váilu máhttu fágasániid birra mii vurdojuvvo dien agi ohppiin. Jus oahppi ii leat guldalan go

oahpaheaddji lohká, muhto lea geahččalan lohkat sániid iešheanalaččat, de soaitá sivvan leat ahte oahppi rahčá sátne- dahje cealkkalohkamiin (iežas lohkanproseassain).

Čállit sániid

Maid: Oassegeahččaleapmi kárte máhttet go oahppit čállit sániid mat leat diktáhtas.

Mo: Don logat cealkaga. Oahppit galget čállit ovttá sáni cealkagis: "Ánne liiko liema juhkat. čále liepma." Čállit sániid sisttisoallá gávnnahtit guđet jietnadagat sánis leat (fonologalaš analysa), kodet jietnadagaid odđasit bustávvan ja hábmet bustámaid motoralaččat. Geahččaleamis leat sihke oanehis ja guhkes sánit, ja sihke sánit mat čállojit oalle muddui nu go daddjojtit ja mat čállojit eará ládje go daddjojtit.

Manne: Analyseret daddjojvuvon sáni ja kodet jietnadagaid bustávvan lea hástaleaddji bargu: Oahppi ferte vuossá máhttit sirret sáni jietnadagaide, viežžat muittus bustáva dahje bustávvaovttastumi mii gullá guđege jietnadahkii ja dan máhttit čállit. Jus bártida fonologalaš analysain, dát sáhtá indikeret fonologalaš váttuid, mat leatge dábálaččat ohppiin geain leat lohkan- ja čállinváttisvuodát. Oassegeahččaleapmi addá maid dieđu das man muddui oahppi máhtá čállit sániid ortográfalaččat (čállit olles sániid riehta váikko čállojit eará ládje go daddjojtit).

Hástalusat: Ohppiin geat čállet sániid vearrut, sáhttet leat iešguđetlágan hástalusat. Sivvan váttisvuodáide sáhtá leat váilevaš bustávvaamáhttu dahje ahte rahčat sániid jietnadagaid analyseremiin. Viidásit sáhtá leat váttis čatnat rievttis jietnadaga rievttis bustávvi. Muhtimat bártidit bustámaid hábmet motoralaččat. Go oahppi galgá čállit sániid mat eai čállo nugo daddjojtit, de dárbaša maiddá veahá ortografijamáhttu (degomat go muhtin jietnadagaid galgá čállit eará bustávva /rievan/- rieben).

Áddet maid lohká – 1. oassi

Maid: Oassegeahččaleapmi kárte oahppi lohkaipmárdusa cealkkadásis.

Mo: Bargobihtás lea govus mas gullet muhtin oanehis bagadusat. Oahppit lohket bagadusaid (cealkagiid) ja russejit rievttis govvosii čájehan dihte ahte leat ipmirdan. Barggut gáibidit ahte oahppit máhttet dekodet dárkilít ja ipmirdit juohke ovttaskas sáni cealkagis, ja ahte muitet sániid nu ahte ipmirdit cealkaga oppalašvuotán, ja ahte sii dovdet dábálaš cealkkastruktuvrraid. Oahppit ožžot 10 minuhta bargat bargobihtáiguin.

Manne: Oahppit galget máhttit lohkat álkis teavsttaid njuovžilit ja ipmirdit sisdoalu. Máhttit lohkat ja ipmirdit cealkagiid lea okta lávki dán mannolagas.

Hástalusat: Ohppiin, geat russejit vearru objeavtta, dahje eai geargga buot bargguiguin, sáhttet leat iešguđet hástalusat. Sivvan váttisvuodáide sáhtá leat ahte ohppiin váilu sátnelohkangálga, ahte lohket dárkilmeahttumit, dahje ahte sii eai ipmir sániid cealkagiin. Muhtin ohppiide sáhtá hilljánis lohkanleaktu ja/dahje heittot oanehismuitu dagahit ahte eai šat muitte vuosttaš sáni go ollejit cealkaga lohppii, ja ahte de rahčat ipmirdit cealkaga oppalaš sisdoalu.

Áddet maid lohká – 2. oassi

Maid: Oassegeahččaleapmi kárte oahppi lohkanipmárdusa oanehis teavsttain.

Mo: Oahppit galget lohkat teavstta ja vástidit välljenbihtáid dan birra maid leat lohkan. Bargobihtát gáibidit ahte oahppi máhtá gávdnat dieđuid mat čielgasit bohtet ovdan teavsttas, ja ahte máhttet gávnnahit earjkilis oktavuodáid cealkagiid gaskkas. Oahppit ožžot logi minuhtta bargat bargobihtáiguin.

Manne: Oahppit galget máhttit lohkat earjkilis teavsttaid njuovžilit ja ipmirdit maid leat lohkan.

Hástalusat: Ohppiin geat välljejit vearu vástádusevttohusaid, dahje eai geargga buot bargobihtáiguin, sáhttet leat iešguđet hástalusat. Oahppit geain leat heajos sátnelohkangálggat sáhttet fokuseret nu ollu sátnelohkama ahte eai šat nákke ipmirdit teavstta sisdoalu. Oahppit geat lohket jođánit ja sahtedohko, sáhttet maddái rahčat ipmirdit teavstta sisdoalu. Lassin sáhtá dat go teavsttas leat vuollegisfrekveanta sánit hástalit ohppiid sátneipmárdusa. Oahppi mokta lohkat dahje beroštupmi faddái sáhtá maddái váikkuhit dasa man ollu gillejit bargat dan ala ahte ipmirdit teavstta.

1.4 Mo geavahit bohtosiid vuodđun viidásit oahppamii

Buot árvoštallan mii addojuvvo oahpahusas, gohčoduvvo dađistaga-árvoštallamin ja galgá ovddidit oahpahusa. Buot oahppit galget dan oažžut ja lea dehálaš ahte oahppit ipmirdit mii sis vurdojuvvo. Lea dehálaš ahte oahpaheaddjit geavahit iskama bohtosiid ávkin heivehit viidáset oahpahusa ohppiid dárbbuide.

Buorre formatiiva árvoštallan gohčoduvvo maiddá *oahppama várás árvoštallamin*, ja njeallje prinsihpa leat guovddážiis go geavaha iskama bohtosiid viidásit bargui. Prinsihpat leat čilgejuvvon Oahpahuslága 3 kapihttala lánkaásahusas.

NJEALLJE PRINSIHPA

Ohppiid oahppaneavttut nannejuvvojit go sii

1. ipmirdit maid sii galget oahppat, ja mii sis vurdojuvvo
2. ožžot responssa ja besset gullat makkár kvalitehta sin barggus dahje bohtosis lea
3. ožžot rávvagiid mo sii sáhttet buorebut bargat
4. oassálastet iežaset oahppamis earret eará nu ahte árvoštallet iežaset barggu ja ovdáneami

Guovddáš čuoggát leat: Maid mihtuid galggan joksat, man muttus lean mun dáid mihtuid olaheami ektui ja mo galggan olahit daid?

Oahppit galget ipmirdit maid sii galget oahppat, ja mii sis vurdojuvvo

Go don barggat geahččalemiin ja árvoštallamiin, lea dehálaš ahte oahppit dihtet manne sii árvoštallojuvvojit, ja mii sis vurdojuvvo. Oahppit fertejit diehtit manne lea dehálaš bargat lohkamiin vuodđogálgan. Humat ohppiiguin geahččaleami ulbmila birra, ja maid dat mihtida.

Atte dieđuid ohppiide sin máhtu birra, ja rávve mo galget viidáseappot bargat

Fágalaš responsa lea guovddáš oassi árvoštallamis ja čuovvolahttinbarggus. Responsa galgá mitalit oahppái makkár kvalitehta su barggus, olahusas dahje ovdanbuktimis lea. Galggat maid addit ráđiid ja bagadallat mo sáhttá buoridit bargguid. Iskama bohtosat sáhttet addit dutnje gova das maid oahppi máhttá, ja mainna sii fertejit eambo bargat. Dán dieđu fertet bidjat oktii eará dieđuiguin mat dus leat oahppi birra, ja daid berret geavahit go ságastalat ohppiiguin ja sin váhnemiiguin.

Oažžut ohppiid searvat árvoštallamii

Don berret ovtas ohppiiguin geahčadit geahččaleami. Go jearahalat ohppiin maid sii jáhkket iežaset máhtán, ja maid sii jáhkket dárbbasit eambo hárbhallat, soaitá mielddisbuktit ahte oahppit ieža guorahallet maid sii máhttet. Mañjel go bohtosiid lehpit guorahallan, sáhttá ávkkálaš diktít ohppiid geahčadit vástádusaideaset ja guorahallat maid guhtege sáhttá bargat buoridan dihte oahppama. Ohppiid iešárvoštallamat sáhttet addit dutnje dehálaš dieđuid das mii sin mielas lea váttis, ja mainna fertejit bargat

eambbo. Iešárvoštallan sáhtta maid oažžut ohppiid diđolaččabun iežaset lohkanmáhtu hárrái.

MO GEAHČČAT DAN NJEALLJE PRINSIHPA DAĐISTAGA-ÁRVVOŠTALLAMIS OVTTAS GEAHČČALEAMI ČAĐAHEMIIN

- ✓ *Mo galggan mun ráhkkanahhtit ohppiid geahččaleami čađaheapmái vai dahkko ulbmila mielde ?*
- ✓ *Mo galggan mun geavahit bohtosiid addin dihte fágalaččat vuoduštuvvon dieđuid ohppiide, mat ovdánahttet sin viidásit oahppama?*
- ✓ *Mo galggan mun oažžut ohppiid searvat bargat viidáseappot bohtosiiguin?*
- ✓ *Mo oahppit sáhttet leat mielde árvoštallat iežaset barggu?*

2 OVDAL GEAHČČALEAMI

Ovdal go čađahat lohkančehppodaga iskama lea dehálaš ahte leat vuđolaččat geahččan čađahanbagadusa. Dan gávnnat PAS:s. Muhtin oassegeahččaleamit galget čađahuvvot áigemeari siskkobeaide. Bagadusas čuožžu man guhkes áiggi oahppit ožžot geavahit čoavdit bargobihtáid juohke siiddus. Jus diktá ohppiid geavahit nu guhkes áiggi go dárbbášit, de sáhttet mánggas dain riskaohppiin máhttit buot bargobihtáid. Dalle eai beasa diehtit geavahit go sii heittot (doangges) strategiijaid. Dan dihte ferte čuovvut dárkilit mearriduvvon áigemeriid.

2.1 Diehtu váhnemiidda

Lea dehálaš ahte váhnemat ožžot dieđuid geahččalemiid birra ovdal čađaheami. Oahpahusdirektoráhtta lea ráhkadan diehtujuohkingihppagiid váhnemiidda maid gohčodit: Diehtu kártengeahččalemiid birra gidđat 2015. Diehtujuohkingihppagat sáddejuvvojit ohppiid mielde ruoktot, ja berre maiddái biddjot skuvlla ruovttusiidui dahje oahppolávdái.

Gihppagat leat jorgaluvvon sámegillii (davvi-, lulli- ja julevsámegillii) ja engelasgillii. Gihppagiid sáhtta viežžat pdf-fiilan Oahpahusdirektoráhta neahttasiiddus. Gihppagat almmuhuvvojit buori áiggis ovdal lohkan- ja rehkenastingeahččalemiid čađaheami.

2.2 Diehtu ohppiide

Oahppit galget oažžut dieđuid kártengeahččalemiid birra seammás go juogát gihppagiid váhnemiidda. Lea dehálaš geavahit buori áiggi čilget mii kártengeahččaleapmi lea, manne sii galget dan čađahit, ja mii geahččaleami oktavuodas dáhpáhuvá, ja goas.

Ovdal čađaheami sáhtát oahpásmuhttit ohppiid geahččalandilálašvuhtii. Oahppit sáhttet oažžut bargobihtáid maid galget čoavdit sullasaš eavttuiguin go iskamis juo leat ge. Oahppit galget oažžut dieđu ahte galget bures guldalit, bargat juste nu go don siđat, ja vuordit dassáži go don suovat sin joatkit manjit siidui. Oahppit fertejit diehtit ahte dus guhte leat oahpaheaddji ii leat lohpi veahkehit sin bargguiguin de go čađahepet lohkančehppodaga iskama. Ieš kártengeahččaleapmi ii oaččo geavahit ráhkkanepmái.

DÁRKKISTANLISTU OAHPAHEADDJÁI OVDAL ČAĐAHEAMI

Mun lean

- ✓ várren buori áiggi geahččaleami čađaheapmái
- ✓ ovdagihtii dárkilit lohkan dán bagadusa ja *Čađahan- ja árvoštallan-bagadusa*
- ✓ fuolahan váhnemiidda diehtujuohkingihppagiid ja ahte sii dihtet čađaheami ja viidásit čuovvoleami birra
- ✓ hupman ohppiiguin ahte geahččaleapmi galgá leat ávkin oahpaheaddjái vai son sáhtta addit ohppiide nu buori oahpahusa go vejolaš
- ✓ várren áiggi manjel čađaheami árvoštallamii ja ovttaskas oahppi bohtosii čuovvolahttimii

3 Geahččaleami čađahettiin

Čađahan- ja árvvoštallanbagadus, mii čilge mo galggat čađahit geahččaleami, lea almmuhuvvon PAS:i, <https://pas.udir.no>. Das lea maid árvvoštallanbagadus mii čilge mo galggat divvut geahččalemiid. Skuvlla rektor addá dutnje beassanlobi PAS:i.

Lea du bargu oahpaheaddjin fuolahit ahte oahppit leat oadjebasat ja lea buorre bargodilli čađaheami áigge. Vuohki mo ovdanbuvttat bargobihtáid sáhtta váikkuhit dasa mo oahppit vásihit iskandilálašvuoda, ja nu maiddá váikkuhit bohtosiidda. Dan dihte fertet leat dihtomielalaš iežat jođihanrollii, fuolahit bargoráfi luohkkálanjas, ja geavahit buori jiena, ja čielgasit dadjat dan maid logat. Don fertet láidestit bargguid njuovžilis ja dásseidis leahtuin ja árvvoštallat bargobihtáid barggadettiin man guhkes áiggi galgá geavahit oassebargguide main ii lea áigemearri. Jus guhtege oassegeahččaleapmi bistá menddo guhká, sáhttet oahppit dolkat ja mášohuvvat.

3.1 Ohppiid áican

Ohppiid vuohki bargat geahččalemiin sáhtta addit ávkkálaš dieđuid sin lohkanálggaid birra. Sihke oahppit geat barget njozet dahje menddo jođánit/háreheamet, sáhttet leat dakkárat geat rahčet juogamainna. Sáhtta leat ávkkálaš árvvoštallat bargá go oahppi fuolalaččat vai lea go mášoheapme barggadettiin. Váikko don soaittát ráhkkanan čađaheapmái ovtas ohppiiguin, soaitá goitge geahččalandilálašvuolta leat amas.

Oahpaheaddji čađahanbagadusas gávnnat áicanskovi. Dan skovvá sáhtta registreret ohppiid geat ovdamearkka dihte leat mášoheamet, barget njozet dahje dávjá sihtet geardduhit bagadusa.

Evttohus dasa maid berre dárkot dahje áicat

- Sávrivuohta: fuolalaš ja dárkil, dárkilmeahtun, mášoheapme giedaiguin ja julggiiguin, viggá guođdit sajis, vuollána
- lešheanalašvuolta: lešheanalaš, ii leat iešheanalaš, geahččá sutnje gii čohkká bálddas, sihtá geardduhit bargobihtá, sihtá veahki vai ipmirda bargobihtá.
- Barganleahttu: Jámma buorre, hui buorre, geargá menddo jođánit bargobihtáin almmá dárkkiskeahtta, bargá njozet, ii geargga bargobihtái(gui)n
- Fágalaččat sihkar: Orru sihkar go čoavdá bargobihtáid, orru eahpesihkar ja jurddaša, čállá vearrut, sihkku ollu, ohca doarjaga bustávvagovain seainnis

3.2 Praktihkalaš diehtu

Berrejit leat guokte oahpaheaddji luohkkálanjas go geahččaleapmi čađahuvvo, vai buoremus lági mielde sáhtta áicat ohppiid go sii barget. Lea maid vejolaš juohkit luohká ja čađahit geahččaleami unnit joavkkuin. Oahpaheaddji gii dovda ohppiid deavdá áicanskovvi mii geavahuvvo kártemii čađahettiin geahččaleami. Jus leat akto joavkkuin ja lea váttis noteret čađahettiin, de lea dehálaš ahte deavddát skovi njuolga čađaheami manjel jus lea mihkke erenoamáš maid berre muitit.

Lea dehálaš ahte siđat ohppiid čorget bevddiideaset ovdal go álgibehtet, ja váldit eret bustávvalinnjá jus dakkár lea beavddis. Bustávvagovat mat leat seinniin eai galgga váldot eret. Muhtin oassegeahččalemiin galgá váldit áiggi, ja de ferte leat diibmu/

bissehandiibmu olámuttos čađahettiin. Galggat maiddái sirddášit bevddiid jus lea vejolaš, vai oahppit eai beasa geahččat nuppiideaset vástádusaid.

4 MAŇŇEL GEAHČČALEAMI

Dán oasis čilgejuvvo mo galggat čuovvolit bohtosiid maŇŇel čađaheami.

Don fertet divvut geahččalemiid árvoštallanbagadusa mielde mii lea čađahanbagadusa maŇágeahčen (gávvdno PAS:s). Ohppiid bohtosiid galgá árvoštallat sierra beroštumi ráji vuodul mii lea biddjon guđege oassegeahččaleapmái (gč. 4. s.). Muite várret buori áiggi bohtosiid árvoštallamii!

OAHPAHEADDJI DÁRKKISTANLISTU MAŇŇEL GEAHČČALEAMI

Mun galggan

- ✓ geahčadit dárkileappot bohtosiid go oahppit leat ožžon unnit čuoggáid dahje juste dan mađe ollu čuoggáid go sierra beroštumi rájji lea.
- ✓ árvoštallat maid sii leat máhttán/eai máhttán guđege bargobihtás
- ✓ árvoštallat gerge go oahppit áigemearrái daiguin bihtáiguin main lei áigemearri
- ✓ bidjat bohtosiid oktii eará dieđuiguin mat leat ohppiid birra, earret eará áicamiid mat leat dahkkon barggadettiin iskamiin
- ✓ fuolahit ahte oahppit geat dárbbasit erenoamáš čuovvoleami ja sin váhnemat ožžot dieđu bohtosiid, ja viidásit čuovvoleami birra

4.1 Mo čuovvolit ohppiid geat leat sierra beroštumi rájji vulobealde dahje juste bajábealde

Kártengeahččaleami boadus galgá adnot vuolggasadjin oahppiságastallamii ja oahppi čuovvoleami viidásit plánemii. Ságastallan ferte lágiduvvot oanehis áiggi maŇŇel čađaheami, vai oahppi muitá eanas oasi iskkadanbargguin. Ovttas ohppiin sáhtát bidjat vuoruhuvvon oahppanulbmiliid lohka ja čállima viidásit bargui. Bohtosiid fertet maid gaskkustit váhnemiidda. Buorre ovttasbargu gaskkal du ja váhnemiid sáhttá dahkat ahte oahppi joksá ulbmiliid mat biddjojit. Váhnemat galget dovdat oadjebassan dasa ahte don oainnát oahppi ja ahte son oažžu buori čuovvoleami jođáneamos lági mielde. Lea dehálaš deattuhit muhtin realisttalaš mihtuid hávális, mat leat ávkin ohppiid viidásit barggus ovdánahttit lohkanálggaid.

Vejolaš gažaldagat ohppiide geat leat vulobealde dahje juste sierra beroštumi rájji alde

- Mo du mielas lei čađahit dán geahččaleami?
- Ledje go muhtin bargobihtát maid it ipmirdan mo galgá čoavdit?
- Makkár bargobihtát ledje váddásat? Makkárat bargobihtáiguin manai bures?
- Ledje go sánit maid it ipmirdan?

4.2 Viidásit kárten ja doaibma

Ohppiid lohkančehppodaga iskan addá midjiide dieđuid gálggaid birra maid dárbašit diehtit go galgat veahkehit oahppi viidáseappot. Seammás ferte kártengeahččaleapmi leat doarjjan du iežat árvvoštallamiidda: áiccadeapmi, árvvoštallan ja doaibmabijuid johtui bidjan galget “vázzit giehtalaga.”

Oahppi boadus kártengeahččaleamis čájeha maid oahppi máhttá bargat veahki haga dihto áiggi. Go geavahat kártengeahččaleami **dávgasit** (dynamisk), namalassii go ovttasbarggat ohppiin, de oaččut dieđuid ovdamearkka dihte das makkár strategiijaid oahppi geavaha, oahppi bargoleavttu, movtta ja oahppi oahppaneavttuid. Fuomášumi ferte bidjat dasa mo sáhttá *veahkehit oahppi viidáseappot*, vai oahpahus heivehuvvo buoremus lági mielde oahppái.

Go geavahat oassegeahččaleami mas oahppi lea ožžon unnit dahje jur dan mađe čuoggáid go sierra beroštumi rájis, de sáhtát dárkot dahje áiccadit mo oahppi čoavdá barggu akto. Dasto fertet gávnnahit makkár ja man ollu doarjaga oahppi dárbaša vai máhttá bargat bargobihtáid. De lea ge dehálaš ipmirdit makkár hástalusaid guhtege bargobihttá sisttisoallá (geahča oassegeahččalemiid čilgehusa dás ovdalis). Go buohtastahttá dán dieđu dieđuiguin maid leat oahppis ožžon dan botta go čoavdá bargobihtá, de sáhttet vuollelis čilgejuvvon doaimmat veahkkin dutnje heivehit oahpahusa oahppi dárbbuide.

Mearkkaš ahte *sierra beroštumi rádji* ii sáhte geavahuvvot *dynámalaš kártemii*, go dát leat ráhkaduvvon dan váste ahte oahppit barget iešheanalaččat, standardiserejuvvon čilgehusa mielde.

Vuollelis čilgejuvvon doaimmat berrejit *álo geavahuvvot oaivválaččat ja deattuhit ipmárdusa*. Bustávat ja bustávvaovttastumit maid oahppit leat hárjehallan, berrejit nu jođánit go vejolaš geavahuvvot olles sániin. Ovttaskassánit maid oahppi lea hárjehallan, berrejit farggamusat geavahuvvot cealkagiin. Oahppit galget lohkat ja čállit muosáhusa váste, fága oahppama váste ja vai iežaset jurdagiid ovdanbuktet, ii ge dušše bargat teknihkalaš gálggaiiguin. Go geavaha oaiviladdi teavsttaid dan sadjái go bođu sániid, de oahppit ohcagohtet oaivila logadettiin. Sániin sáhttá mearkkašupmi rievdat dan mielde makkár konteavsttas leat. Seamma ládje galget oahppit čállit muitalan dihte, eai ge dušše hárjehallat riektáčállima.

Jus oahppis leat heajos sátnelohkangálggat, soaitá fertet geavahit 1. ceahki lohkančehppodaga iskama vuolggasadjin viidásit kártemii.

Muhtin oassegeahččalemiin leat mánnga gálgga. Lea dehálaš kártet guđiiguin dáin gálggain oahppi rahčá, vai oahppi čuovvoleapmi šaddá nu dárkil go vejolaš. Jus oahppi lea vulobealde sierra beroštumi ráji mánnga oassegeahččaleamis, de lea maddái lunddolaš iskat oahppi oainnu ja gulu.

Viidásit kárten ja doaibmabijut lea čilgejuvvon ovttaskas oassegeahččaleami vuodul. Juohke oassegeahččaleamis lea teaksta juhkkjuvvon guovtti oassái, namalassii **árvvoštallan** ja **doaibma**. Čuoggát **árvvoštallama** vuolde čalmmustahttet **maid berret kártet viidáseappot** jus oahppi oažžu unnit go, dahje jur eanebuš čuoggáid go sierra beroštumi rádji dan oassebarggus lea. **Doaibmabijuid ovdamearkkat** čalmmustahttet mo sáhtát boahtit johtui ohppiid viidásit veahkehemiin. **Ii** leat dárbu álggahit doaimma mii lea čilgejuvvon dakkár árvvoštallančuoggá vuolde maid oahppi hálddaša.

Lohkat sániid

Árvoštala

makkár strategijaid oahppi geavaha go lohká sániid. Oahppit geat lohket jođánit, muhto ollu bihtáid barget vearrut, vigget dávjá árvádallat sáni juogo vuosttaš bustáva vuodul dahje eará mihtilmasvuodaid vuodul. Oahppit geat ádjánit guhká, vigget dávjá jietnadit juohke ovttaskas sáni.

Árvoštala

jietnada go oahppi (jaskadit) buot sániid (lohká buot sániid fonologalaččat)

Doaibma

Daga ohppiid diđolažžan dasa ahte lohkat sáhttá mángga ládje. Sáhttá geassit oktii bustávaid jietnadagaid sátnin – dahje sáhttá dovdat sáni bajil go lea dan nu mángii ovdal lohkan.

Barget ortográfalaš sátnelohkamiin, mas oahppit galget geahččalit oidnit man sáni bustávat sulastahttet ovdal go lohká sáni jitnosit. Oahppi galgá maiddái smiehttat maid sátni mearkkaša, ja mo dat daddjo. Geavat cealkagiin oanehis sániid, degomat mun, don, son jna, mat čállojit nu go daddjojít. Barget oanehis teavsttaiguin main leat dát sánit. Sánit berrejit geardduhuvvot mángga cealkagis. Jus oahppi ii nákke lohkat sáni, de don logat, ja oahppi geardduha dan maid don leat lohkan (dainna lágiin dovdá oahppi ahte son máhttá lohkat). Loga sáni fonologalaččat loahpas, iskan dihte ahte leahppi go lohkan sániid riehta vuosttaš geardde.

Hárjehallet lohkat allafrekveanta sániid mat eai čállojuvvo jur nugo daddjojít, ja hárjehallet daid lohkat cealkagiin: viellja, njunni, áddjá jna.

Hárjehallet ortográfalaččat lohkat sániid mat čállojit eará ládje go daddjojít, degomat sániid main leat diftonggat, bustávvaovttastumit degomat –llj-, -ddj-, nj- jna.

Bija ohppiid ollu lohkat. Oahppit dárbaša ollu lohkat vai automatiserejit sátnelohkan-gálggaideaset.

Árvoštala

árvádallá go oahppi ja geavaha go eahpesihkkaris fonologalaš strategija.

Doaibma

Hárjehallet dárkilit dekodet sániid fonologalaččat. Guhtege bustávva čállojuvvo sánis ferte dekodejuvvo jietnadahkan, ovdalgo jietnadagat gessojuvvojít oktii sátnin. Dát gáibida ahte oahppi lea automatiseren bustáva ja jietnadaga oktavuoda. Čálmustahte ahte muhtomin lea dušše okta bustávva mii earuha guokte sáni, ja dagaha ahte sániin lea goabbat mearkkašupmi. Deattut ahte dán dihte ferte oahppi dárkilit lohkat. Ovdamearkka dihte cealkagiin “*Dá lea du biila*” ja “*Dá lea mu biila*”. Hárjehallet dárkilit lohkat.

Árvoštala

máhttá go oahppi geassit jietnadagaid oktii sátnin.

Doaibma

Gesset jietnadagaid oktii ja atnet bustávvaabrihkáid dasa veahkkin. Barget erenoamážit riibmasániiguin dego mus, dus, sus. Ovdamearkka dihte: Loga čielgasit sáni /sus/ ja

bordde seammás bustávabrihkáid sátnin. Oahppi áđđestallá du ja “lávlu” oktii jietnadagaid seammás go čuovvu suorpmain bustávabrihkáid. Álget sániiguin main leat moadde bustáva (konsonánta–vokála–konsonánta) ja mat daddjojít nu go čállojit degomat mus, dus, sus, mis, dis, sis, min, din sin jna.

Daga dađistaga veahá váddáseabbon ja bargga sániiguin main leat njeallje bustáva dahje eambo, ovdamearkka dihte áidi, báidi, sáidi. Oahpat oahppi logadettiin juohkit sániid unnit osiide. Bargga diđolaččat stávvaliiguin dainna lágiin ahte speažžubehtet rytma seammás go dadjabehtet sániid: ái-di, sái-di. Bargi dađistaga sániiguin main leat váddáset konsonántaovttastumit (guovddáškonsonánttat)

Árvoštala

máhtta go oahppi bustávaide bures: máhtta johtilit ja sihkkarit čatnat buot jietnadagaid bustávaide ja nuppe ládje

Doaibma

Hárjehallet erenoamážiid daid bustávaide maiguin oahppi rahča, ja daidda gullelaš jietnadagaid. Hubmi jietnadaga birra, gokko njálmmis dat ráhkaduvvo, ja makkár hápmi dan gullelaš bustávas lea. Geavat sániid ávkkálaš oktavuodain, degomat lohkat ja čállit álkis sániid ja cealkagiid mat sisttisdollet guoskevaš bustávaide.

Bargga erenoamážit jietnadagaiguin mat čállojit mánggáin bustávain (ovdamearkka dihte nj, lj, dj), diftonggat sáhttet maid leat hástalusán mángga oahppái.

Bija ohppiid ráhkadit jurddagovvidusaid mat veahkehit muitit oktavuoda gaskal bustáva ja jietnadaga, dainna lágiin ahte čatná bustávaide juogamasa mii lea oahpis oahppái, ovdamearkka dihte čatnat bustávaide oahpes olbmuid namaide “Dá lea Elle bustáva. Dan gohčodit /E/”.

Geavahit PC bustávaide ja sániid čállimii sáhtta leat ávkkálaš ja movttiidahtti go oahppit galget oahpahallat bustávaide. Čállit boallobevddiin mas lea jietna addá vejolašvuodaid mángii geardduhit bustáva ja jietnadaga oktavuoda.

Áddet sániid

Árvoštala

oahppi doabaipmárdusa ja duogášmáhtu.

Doaibma

Bargga systemáhtalaččat ovddidan dihte ohppiid sátneriggodaga. Geavat ovdamearkka dihte sániid mat adnojit teavsttain maiguin oahppit barget, dahje fáttáin main oahppi berošta. Bija fuomášumi sihke sáni *hápmái* (vokálat/konsonánttat, stávvalat, sojahanminstarat, sánit sánis jna.) ja *sisdollui*.

Geavat jurddakárta dan váste ahte kártet ohppiid sátneriggodaga, ja reaidun viiddidit oahppi semánttalaš fierpmádaga/assosiašuvnnaid sáni birra, geavahat dasa teavstta, symbolaid, govaid ja govvošiid.

Gávdnet synonymaid, antonymaid ja sániid mat dávjá geavahuvvojit ovtas sániiguin (frásat, dadjanvuogit) maid dalle áiggut deattuhit. Láže dili nu ahte oahppit šaddet oaidnit ja gullat sániid iešguđet oktavuodain, ja vai besset ieža váldit atnui odđa sániid dainna lágiin ahte ieža ráhkadit cealkagiid.

Lea vuogas čielgasit deattuhit sátneipmárdusa oahpahas. Bija áiggi bargat sániiguin ja doahpágiiguin, veahket ohppiid dihtomielalaččat dutkat sániid iešguđet mearkkašumiid ja iešguđet geavahasaid. Oahpat ohppiid bisánit ja smiehttat sániid mearkkašumi ja jearrat čilgehusa sániide jus eai ipmir.

Čállit sániid

Árvoštala

čállá go oahppi buot sániid fonologalaččat, vai čállá go muhtin sániid ortográfalaččat (čállá olles sáni riehta, vaikko eai čállo nugo daddjojit).

Doaibma

Barget ortográfalaš čállimiin. Válde vuolggasaji stuorat ortográfalaš ovttadagain go dušše earjilbustávain.

Daga ohppiid didolažžan dasa ahte eai buot sánit čállojuvvo nu go daddjojit: “áddjá, njeallje” Muhtin jietnadagat čállojit guvttiin dahje golmmain bustávain, ovdamearkka dihte /nj/, /lj/, /dj/, ja dát soitet leat erenoamáš hástaleaddjit muhtimiidda. Nu maiddái guovddáškonsonánttat degomat -rbm-/-rpm-, -lbm-/-lmm-, ja earát mat jietnaduvvojit eará ládje go čállojit. Čohkke sániid sátnejoavkkuide, degomat mánggalágan nj-sániid ovttá ráidui, lj-sániid nuppi ráidui ja nu ain. Maiddái dássemolsašumiid berre juohkit guovddáškonsonántajoavkkuide.

Hárjehallet allafrekveanta sániid, ja bargat daiguin cealkagiin: *doai, moai, eai, jna.*

Árvoštala

máhtá go oahppi analyseret ovttaskas jietnadagaid sánis (fonologalaš analysa) ja stávet sáni, jietnadagas jietnadahkii. Fuomáš erenoamážit mo oahppi čállá sániid main leat jietnadagat mat čállojit mánggain bustávain (ovdamearkka dihte nj, dj, lj), ja diftonggaid, mat sáhttet leat váddásat mángga oahppái.

Doaibma

Čájjet ohppiide njuni gova. Čájjet maid ahte sánis leat vihtta jietnadaga: /nj/ /u/ /n/ /n/ /i/ dainna lágiin ahte sárggut vihtta sázu gova vuollái: _ _ _ _ . Oahppi cuoigu ja muitala guđet jietnadagat heivejit guoros sajiide. Čále dasto bustávaid rievttis sajiide.

Speallat Scrabble Junior bustávabrihkáiguin. Maid sániid sáhtá oahppi čállit dáiguin brihkáiguin?

Árvoštala

máhtá go oahppi bustávaid bures

Doaibma

Geahča doaimmaid čuoggás *Lohkat sániid*

Árvoštala

máhtá go oahppi hábmet buot bustávaid čálalaččat.

Doaibma

Barget bustávahámiiguin maiguin oahppi rahčá. Sáhtta suorpmain čuovvut bustámaid mat leat sárgojuvvon báhpirii seammás go dadjá jietnadaga. Jus lea dárbu, de doala oahppi gieđa ja veahket su jođihit suorpma bustávahámi mielde, seammás go dadjabeahhti jietnadaga. Lea dehálaš geardduhit mángii, vai oahppi hárbána čállit ja hábmet bustámaid, seammás go dadjá jietnadaga.

Áddet maid lohká

Árvoštala

mo oahppi geavaha lohkanstrategiijaid ja nákke go ieš gozihit iežas lohkama.

Doaibma

Čájjet konkrehtalaččat mo iešguđetlágan lohkanstrategiijaid geavaha, ja atte ohppiide ollu vejolašvuodaid geavahit strategiijaid barggadettiin. Bargat loahkastrategiijaiguin ferte čavgadit laktásit oassin teaksta- ja fágabargguide. Ulbmil lea ahte oahppit dađi mielde geavahišgohtet lohkanstrategiijaid doaimmalaččat, váikko eai leat sierra bivdojuvvon dan dahkat.

Čájjet konkrehtalaččat mo sáhtta lohkat iešguđet vugiid mielde, dan mielde makkár teakstašládja lea ja mii lea ulbmiliid.

Ovdal lohkama:

Mearrit mii lea lohkama ulbmil: *Manne galggat dán teavstta lohkat? Leago suohttasa dihte/áiggégollun, vai galggatgo gávdnat vástádusa muhtin gažaldagaide? Mo áiggut lohkat dán? Jođánit gávdnan dihte muhtin dieđuid, vai dárkilit oahppan dihte juoidá ođđasa?*

Einnos teavstta sisdoalu: *Geahča buollinčáskadanbiilla gova girjji olggobealde. Man birra jáhkát dán teavstta leat? Loga dárkilit ja guorahala girjji nama, govvosiid ja bajilčállagiid. Ságastallat vásáhusaid birra, mat ohppiin leat leamaš dainna man birra galget lohkat, sáhtta buoridit ohppiid lohkanmovtta. Maid dieđát dán birra ovdalaččas? Čále áinnas jurddakárta dahje sárggo.*

Hábme iešguđetlágan lohkanstrategiijaid, ja atte ohppiide mánga vejolašvuoda geavahit strategiijaid. Bargat lohkanstrategiijaiguin galgá leat integrerejuvvon oassi go bargá teavsttaiguin ja fágain. Ulbmil lea ahte oahppit dađi mielde váldet atnui doaimmalaš lohkanstrategiijaid eksplisihta hástalusaid haga.

Hábme mo sáhtta lohkat iešguđetlágan vugiid mielde, iešguđetlágan teakstasortaid ja ulbmiliid ektui.

Logadettiin:

Sihkkaris sátnelohkan: *Máhtát go lohkat ja ipmirdit juohke sáni teavsttas? Loga teavstta ođđasit vai fáhtet cealkagiid ja cealkkaosiid sisdoalu. Bisán ja jurddaš lea go mihkke maid lea váttis ipmirdit, sihke sániid ja cealkkaosiid. Lea go teaksta dan birra maid jáhkket ovdal go álget lohkat? Jus ii, man birra de lei teaksta?*

Maŋnel lohkama:

Čoahkkáigease teavstta sisdoalu: *Man birra lei teaksta? Ráhkát jurddakártta, sárggo, čále dahje ságastala sisdoalu birra. Maid dieđát dál fáttá birra, maid it diehtán ovdal? Ráhkát loahpabohtosiid: Lea go álo nu ahte bussát bivdet lottiid?*

Árvvoštala iežat vásáhusaid ektui: Leat go goassege oaidnán bussá čohkkámin badjin muorragierragis?

Árvit teavstta joatkaga: Mo doaivvut mannan bussáin maŋnel go dan gádjo eret muoras?

Suokkardala iežat ipmárdusa: *Teavsttas čuožžu ahte Biera gulai sirenaid. Manne jáhkát ahte buollinčáskadanbiila bođii? Gávnnahat go dan go geahčat govaide? Maid don jáhkát dás geavvan? Bija ohppiid smávva jovkkožiin bargat geahččalan dihte oahppanstrategiijaid ja ságastallat eará ohppiiguin dan birra maid leat lohkan, ja maid imaštallet maŋnel go leat lohkan teavstta. Bija ohppiid muitalit guhtet guimmiidasaset maid leat oahppan, ja maid leat bargan oahppat dán. (Oahppit fertejit beassat vásihit ahte sii ipmirdit buorebut go geavahit mánggalágán strategiijaid, jus galget váldit daid atnui strategiijaid almmá gohččuma haga.)*

Árvvoštala

ohppiid doabaipmárdusa ja duogášmáhtu

Doaibma

Geahča doaimmaid čuoggás Áddet sániid.

Árvvoštala

rahčet go oahppit sátnelohkamiin, ja jus nu dahket: makkár strategiijaid geavahit oahppit sániid lohkami.

Árvvoštala

jietnada go oahppi buot sániid logadettiin.

Doaibma

Geahča doaimmaid čuoggás Lohkat sániid

Árvvoštala

árvádallá go oahppi sániid dahje geavaha go eahpesihkkaris fonologalaš strategija.

Doaibma

Geahča doaimmaid čuoggás Lohkat sániid

Árvvoštala

máhttá go oahppi geassit jietnadagaid oktii sátnin.

Doaibma

Geahča doaimmaid čuoggás Lohkat sániid

Árvvoštala

lea go oahppis sihkkaris bustávvamáhttu.

Doaimma

Geahča doaimmaid čuoggás *Lohkat sániid*

4.3 Čuovvolit bohtosiid oahpaheaddjejoavkkus

Vuodđogálggat leat ovttahttojuvvon buot fágaid gelbbolašvuodamihttomeriide. Danne lea lohkančehppodaga iskama čuovvoleapmi dehálaš buot oahpaheddjiide. Go oahpaheaddjit čoahkkáigesset geahččalemiid bohtosiid ovttas, sáhttet sii oažžut oppalašgova sihke das maid oahppit máhttet, ja mainna guhtege oahpaheaddji ferte bargat eambo guđege fágas. Dát lea hui dehálaš eandalii daidda ohppiide geat ožžot čuoggáid sierra beroštumi ráji vulobeallai dahje juste bajábeallai. Oasis mas čilge mo ovttaskas ohppiid čuovvolahtta, gávnnat muhtin ovdamearkkat mo dán ohppiidoavkku čuovvolahtta.

Go skuvla analysere bohtosiid, lea dehálaš muitit báikkálaš dili, earret eará báikkálaš oahppoplánabarggu, ángiruššansurggiid dahje ovttaskas jahkebuolvva dahje ovttaskas ohppiidoavkku sierranasvuodaid. Bohtosiid árvvoštaladettiin ferte váldit vuhtii ohppiid oppalaš eavttuid, ohppiid gálggaid, bargomovtta ja ángirvuoda bargat.

Gažaldagat oktasaš guorahallamii ja ságastallamii

- ✓ Leat go bohtosat nu go vurdojuvvon?
- ✓ Oaidnit go minstariid/tendeanssa min skuvlla bohtosiin?
- ✓ Leat go mis eará dieđut mat duodaštit dahje njeidet kártengeahččaleami bohtosiid?
- ✓ Čájehit go bohtosat kártengeahččaleamis ahte lea dárbu eambo kártet?
- ✓ Makkár váikkuhusaid addet bohtosat skuvlla viidasit bargui?
- ✓ Maid mii sáhttit bargat buoridit bohtosiid maiguin eat leat duhtavaččat?
- ✓ Makkár doaimmaid sáhttit mii álggahit ohppiid ektui geat leat vulobealde ja juste sierra beroštumi rájis?

5 Skuvlajodiheaddji ovddasvástádus

Dán listtus oaidná mii skuvlajodiheaddji ovddasvástádus lea ovdal čađaheami, čađahettiin ja maŋŋel čađaheami.

Skuvlajodiheaddji galgá:

OVDAL	ČAĐAHETTIIN	MAŊŊEL
<p>- lohkan <i>Retningslinjer for gjennomføring</i> ja oahpásmuvvan oahpaheaddjebagadussii</p> <p>- fuolahit ahte oahpaheaddjit dovdet oahpaheaddjebagadusaid sisdoalu</p> <p>- fuolahit ahte kártengeahččaleamit čađahuvvojit nu go čilgejuvvon <i>Retningslinjer for gjennomføring</i></p> <p>- čuovvut mielde dehálaš dieđuid www.udir.no siiddus</p> <p>- fuolaha ahte váhnemat leat ožžon dieđu čađaheami birra, ja ahte váhnengihpa dahje diehtočálus eaktodáhtolaš geahččalemiide lea juhkkjuvvon buori áiggis ovdal čađaheami.</p> <p>- Leat olámuttos go oahpaheaddjit dárbbasit veahki dahje doarjaga ráhkkanit čađaheapmái.</p> <p>- gozihit ahte skuvla lea ožžon geahččalangihppagiid ja iskat ahte lohku ja giella lea riekta</p>	<p>- doarjut oahpaheddjiid geahččaleami čađahettiin</p>	<p>- čuovvolit bohtosiid skuvladásis oassin báikkálaš ovdánahttinbarggus</p> <p>- láchčit dili nu ahte oahpaheaddjit sáhttet čuovvolit ohppiid geat bohtet sierra beroštumi ráji vulobeallái</p> <p>- fuolahit ahte daid ohppiid váhnemat, geat bohtet sierra beroštumi ráji vulobeallái, ožžot dieđu bohtosiid birra ja movt skuvla áigu dáinna viidáseappot bargat, ja ahte dat biddjo oktii eará relevánta dieđuiguin mat oahpaheaddjis leat ovdalaččas</p>

6 Gos gávdná rávvagiid, dieđuid ja heivvolaš resurssaid

LOHKAMA BIRRA VUOĐDOGÁLGAN	
<i>Maid vuodđogálggaid galget oahppit máhttit?</i>	Máhttoloktema oahppoplánain gávdnojit dieđut: www.udir.no/lareplaner/kunnskapsloftet/
<i>Mii lea lohkama vuodđogálga ja mo dat ovdána?</i>	Vuodđogálggaid rámmavuogádat http://www.udir.no/Lareplaner/Forsok-og-pagaende-arbeid/Lareplangrupper/Rammeverk-for-grunnleggende-ferdigheter/
<i>Gos gávnnan eambbo resurssaid ja materiálaid oahppi viidásit čuovvoleapmái?</i>	www.lesesenteret.no

GEAHČČALEAMI JA ÁRVVOŠTALLAMA BIRRA	
<i>Gos gávnnan eambbo dieđuid árvvoštallama ja geahččaleami birra?</i>	Árvvoštallan www.udir.no siiddus
<i>Mii lea skuvlajodiheaddji bargu kártengeahččalemiid oktavuodas?</i>	Loga Retningslinjer for gjennomføring av kartleggingsprøver mii almmuhuvvo www.udir.no
<i>Gos gávnnan bagadusa kártengeahččaleami čadaheapmái?</i>	Prøveadministrasjonssystemet (PAS) https://pas.udir.no
<i>Gos sáhtán lohkat eambbo oahppama árvvoštallama birra?</i>	Oahppama árvvoštallama birra www.udir.no/vfl

Schweigaards gate 15
Postboks 9359 Grønland
0135 OSLO
Telefon 23 30 12 00
utdanningsdirektoratet.no